

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2020, 4 (1): 111-125

**İslam'a Göre Uluslararası İlişkileri ve Dış Politikayı Düzenleyen
Esaslar**

Principle Governing of International Relation and Foreign Policy According to
Islam

İsmail Polat

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen

Dr., Ministry of National Education, Teacher

ipolat09@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0001-5744-7362

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 26.04.2020
Kabul Tarihi / Accepted : 23.06.2020
Yayın Tarihi / Published : 23.06.2020
Yayın Sezonu : Haziran
Pub Date Season : June

Atıf/Cite as: POLAT, İsmail . "İslam'a Göre Uluslararası İlişkileri ve Dış Politikayı Düzenleyen Esaslar". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 4 / 1 (Haziran 2019): 111-125 .

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

İslam'a Göre Uluslararası İlişkileri ve Dış Politikayı Düzenleyen Esaslar

Öz

Bu makalede İslam perspektifinde uluslararası ilişkileri ve dış politikayı düzenleyen esaslar irdelenmektedir. Bu bağlamda, iki temel nokta üzerinde durulmuştur. Bu temel noktaların ilki İslam'da uluslararası ilişkileri düzenleyen esasları ortaya koymaktır. Bu çerçevede tüm boyutlarıyla olmamakla beraber bu sınırlı makalede öncelikle bu ilişkileri düzenleyen esaslar, Kur'an'daki ilkesel dayanakları açısından barışın egemen olması, savaş ve antlaşma şeklinde üç ayrı başlık altında incelenecektir. İkinci temel nokta ise İslam Devleti'nin Müslüman ve Müslüman olmayan ülkelerle olan dış politikasını ortaya koymaktır. Bu çerçevede İslam Devleti'nin dış ilişkileri, Kur'an'daki ilkesel dayanaklarının yanı sıra Hz. Peygamber'in uygulamaları da takip edilerek Müslüman ülkelerin birbirleriyle ve gayri Müslim ülkelerle olan ilişkileri şeklinde iki kategoride açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Dış Politika, Barış, Savaş, Antlaşma.

Principle Governing of International Relation and Foreign Policy According to Islam

Abstract

In this article, the principles of international relations and foreign policy in the perspective of Islam are analyzed. In this context two main points are emphasized. The first of these key points is to revealed the principles that regulate international relations in Islam. In this context, although not in all its dimensions, in this limited article, the principles governing these relations will be examined under three separate titles as peace prevailing in terms of their principal basis in the Qur'an, war and treaty. The second main point is to reveal the foreign policy of the Islamic State. In this context, the external relations of the Islamic State, as well as their principal bases in the Qur'an, Following the applications of the Prophet, as the relations of Muslim countries with each other and non-Muslim countries, are explained in two categories.

Keywords: International Relations, Foreign Policy, Peace, War, Treaty.

Giriş

Uluslararası ilişkilerin hiçbir devirde olmadığı kadar gelişmiş olduğu günümüzde, bu ilişkilerin hukuki kaidelerini düzenleyen esasların önemi kendiliğinden anlaşılmaktadır. Bir yandan, devletleri birbirlerine birçok bakımlardan bağımlı hale getiren ihtiyaçlar, diğer yandan da silah ve savunma sanayisindeki denetleme imkânlarını zorlayan gelişmeler, uluslararası uyumsuzlukların barışçı yollarla olduğu kadar, her devlet için aynı uygulama değerini taşıyan hukuk kaideleriyle düzenlenmesi zaruretini de, tartışmalar çerçevesini aşan bir açıklıkla ortaya koymaktadır.

Uluslararası ilişkilerin, antlaşmaların temel amacı, farklı inanç ve kültürleri mensup insanların, çeşitli nedenlerle korkmadan, barış içinde yaşayabilmeleri için yeryüzünde kanun ve nizam oluşturmaktır. İnsanlığın, özellikle Avrupa'daki barbar kavimlerinin birbirleriyle hukuk tanımaz bir düşmanlık ilişkisi içinde bulunduğu bir dönemde ortaya çıkan İslam, insanlığa, ortak idealler oluşturan, barış ve savaş ilişkilerinde uygulanacak hukuki ilkeler sunmuş, dünyada barışı ve nizama tesis etmeyi asıl amaçlarından biri olarak duyurmuştur. İlahi iradenin ifadesi olan bu ilkeler, İslam hukukunun en mükemmel, en doğru, ebedi ve evrensel ilkeleri olarak kabul edilmiştir.¹ Kuşkusuz bu kutsal hukukun en temel kaynağı Kur'an'dır. Kur'an'da şöyle denilmektedir:

"Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır." (Bakara, 2/208)

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işittendir, bilendir..." (Enfâl, 8/61-62)

"...(eğer) onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve size barış teklif ederlerse bu durumda Allah size, onların aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir." (Nisa, 4/90)

Bu ayetlerde yer alan anlamlara baktığımızda İslam, dünya insanının barış, huzur ve güven içinde yaşamasını emretmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilecek her türlü ilişkiyi açık ilkelere bağlayan İslam, Müslüman devletlerin de diğer devletlerle dostça ilişkiler kurmasını, antlaşmalar yapmasını; karşı taraf resmen bozmadıkça, Müslümanların da antlaşmaları bozmamaları gerektiğini, prensip olarak tüm müminlerin bu antlaşmalara saygı göstermelerini ve alınan kararlara uymalarını; bununla beraber, anlaşmazlığın giderilmesinde gerekli olan tüm vasıtaların tükenmesi durumunda da Müslümanların savaşa katılmaktan geri durmamaları

¹ Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1958), 1-29

gerektiğini emretmiştir. (Nisa, 4/75; Enfâl, 8/39; Şûrâ 42/42). Başka bir ifade ile İslam, uluslararası ilişkilerde ve dış politikada özellikle insanların barış, huzur ve güven içinde yaşamaları için birtakım esaslar belirlemiş ve bunları hukuk sisteminin bir paçası olarak teminat altına almıştır. Bu esaslar, barışın egemen olması, savaş ve antlaşma şeklinde üç ayrı başlık altında incelenebilir. Tüm boyutlarıyla olmamakla beraber bu sınırlı makalede öncelikle bu esaslar, Kur'an'daki ilkesel dayanakları açısından ele alınacak daha sonra Hz Peygamberin uygulamaları da takip edilerek, bu esasların İslam devletlerin dış politikasına nasıl yön verdikleri açıklanacaktır.

1. Uluslararası İlişkileri Düzenleyen Esaslar

İslâm, bütün insanlığın muhatap alındığı bir dindir. Bu bağlamda insanların evrensel kardeşliğini ve ayırım yapmaksızın tüm insanların eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğunu kabul ve ilan eder. Farklılığı manipüle etmeyi ve üstünlük taslamayı yasaklar ve tüm insanlığı evrensel aileye katılmaya davet eder.

Kur'an'da yer alan pek çok ayet, bir tek nefisten, erkek ve dişiden yaratılan insanların aynı kan bağı ile meydana gelen ortak bir topluluk olduğuna dair bir şüphe bırakmamaktadır (Nisa 4/1; Hucurât 49/13). Buradan hareketle İslam açısından insanların, evrensel çapta bir bileşim meydana getirmeleri veya ortak bir siyasal birlik oluşturmaları imkânsız görülmemektedir.

Nitekim yüce Allah'tan tevhit mesajını getiren Hz. Peygamber, tüm insanları inanç kardeşliğine davet etmiş ve onlardan ortak bir inanç etrafında evrensel çapta bir bileşim veya topluluk meydana getirmelerini istemiştir (Sebe' 34/28; Tekvir 81/26-28). Ancak insanlar, İslam'ın bu çağrısına topluca uymadılar ve fitratları gereği değişik topluluklara ayrıldılar. Bu nedenle İslam, ikinci bir çözüm olarak, en azından insanları, eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde dostça ilişkiler kurmaya, barış huzur ve güven içinde yaşayan iyi komşular olmaya çağırmaktadır.

1.1. Barışın Esas Oluşu

Kuşkusuz İslam'da esas olan barıştır. Savaş daha sonra gelir ve düşmanların ihlallerinden kaynaklanır. Ancak kaçınılmaz olduğunda Müslümanlar savaşı, büyük bir cesaretle karşılarlar ve kanlarının son damlasına kadar savaşırlar.

Kur'an'da İslam'ın savaşa ilişkin dengeli yaklaşımını ortaya koyan pek çok ayet bulunmaktadır. Sözgelimi Mümteherine süresinde şöyle denilmektedir:

"Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever." (Mümtehine 60/8).

Bunun gibi daha pek çok ayette yer alan anlamlara göre Kur'an, Müslümanların hiç kimseye, hatta açık düşmanlarına karşı bile savaşı ilk başlatan olmamalarını, ancak düşmanın faaliyetleriyle başlayan herhangi bir savaşa da girmekten kaçınmamaları gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Bakara, 2/208; Nisa 4/90, 94; Hucurât 49/9-10; Enfâl 8/61-62).

Hiz. Peygamber'in uygulamalarında da aynı tutumu görmek mümkündür. Onun bu konudaki öncelikli tutumu, düşmanı barışa razı etmek olmuştur. O, düşmanı barışa razı etmeyi başardığında, onlarla barış yapmak için her an hazır olmuştur. Zaten o, düşmanları tarafından savaşa zorlanmadığı sürece asla savaşı başlatmazdı. Zira onun savaşta esas gayesi saldırıyı, zulmü ve dehşeti önlemek, dünyada barışı ve huzuru tesis etmektir.²

Bu konuda Hiz. Peygamberin ortaya koyduğu diğer bir tutumu ise onun savaşta düşmana insanca muamele etmesidir. O, savaşı insani kılmak için büyük bir gayret göstermiştir. Hatta denilebilir ki, Hiz. Peygamber'in beşer medeniyetine yaptığı en büyük katkılardan biri de savaş hukukuna insani kavramını kazandırmasıdır. O, savaşı eski milletlerin kaba ve vahşi âdetlerinden, alışkanlıklarından arındırmıştır.³ Daha adil, hayra yönlendiren insanî evrensel kuralları getirmekle, uluslararası savaş kurallarını yeniden sistemleştirmiştir.

Görüldüğü gibi İslam, insanlığın evrensel kardeşliğini kabul eder. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde eşitlik ve adalet temeli üzerinde dostluk ve yardımlaşmayı esas kabul eder. Düşmanlıklarını eyleme dönüştürmeyen toplumlarla dostane ilişkilerin kurulmasına engel olmaz.⁴ Yukarıda belirtilen "Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları

² İsmail Yakıt, *Hiz. Peygamberi Anlamak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010), 113-114.

³ Tevrat'ta bu konu şu şekilde dile getirilmiştir: "Onları tamamen yok edeceksin, onlarla ahdetmeyeceksin ve onlara acımayacaksın", "Adlarını göklerin altından yok edeceksin" (Tesniye VII 1-3, 197). Antik çağlarda gerek site-devletleri ve gerekse büyük imparatorluklar, söz konusu ilişkilerini daima düşmanlık ve kuvvet esasına dayandırmışlardır. Romalılarda bu tavır On-iki Levha'da şu şekilde dile getirilmiştir: "Düşmana karşı gücünü ebediyen kullan." Ortaçağdaki durum da bundan farklı değildir. Kilise hukuku ile imparatorluk hukukunun yürürlükte bulunduğu Hıristiyan âleminde de topluluklar arası ilişkiler yine harp esasına dayanmaktadır. Muhtelif beylikler arasında süre gelen savaşları tamamen önlemek mümkün olmayınca, papalar, hiç olmazsa belli günlerde savaşılmamasını temin maksadıyla "tanrı mütarekesi" ilan etme yoluna gitmişlerdir. Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968), I/8.

⁴ Abdulvehhab Hallaf, *Siyasetü 'ş-Şer'iyye* (Kahire: 1931), 21.

sever." (Mümtehine 60/8) ayeti bu kuralı açıkça göstermektedir. İslam tarihi bu kuralın uygulandığı örneklerle doludur. Nitekim Hudeybiye anlaşması bunun çarpıcı bir misalini oluşturmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde silahlı güce başvurma hiç eksik olmadığı halde, İslam, hem kendi aralarında, hem de diğer uluslarla olan ilişkilerinde Müslümanların barışı sürdürmelerini emretmiştir (Bakara 2/208). Bu nedenle İslam'da uluslararası ilişkilerde normal ve daimi halin barış üzere olduğu çoğunluk tarafından kabul edilen bir gerçektir. Hatta bu gerçek Batılı düşünürlerce de ileri sürülmüştür.⁵

1.2. Savaş(Cihat)⁶

Yukarıda, uluslararası ilişkileri düzenlemede barışın temel esas oluşuna değinildi. Uluslararası ilişkileri düzenlemede güç kullanmanın veya savaşın İslam hukuku açısından mahiyeti nazarı dikkate alındığında, uluslararası anlaşmazlıklarda gerektiği zaman kuvvete başvurulabileceğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu hiçbir seçenek kalmadığı zaman söz konusu olabilir. Zira savaş uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde başvurulacak ilk yöntem değildir. Ondan önce sorunlar, diplomatik veya hukuk yoluyla çözümlenmeye çalışılır. İslam'ın tercihi bu yöndedir. Çünkü askeri müdahaleler, bizatihi İslam'ın korumayı hedeflediği şeyleri tahrip ettiği için arzu edilmemiş, ancak zaruret halinde başvurulabileceği öngörülmüştür.⁷ Bu bağlamda Kur'an, hangi

⁵ Ahmet Reşit Turnagil, *İslamiyet ve Milletler Hukuku* (İstanbul: Sebil Yayınları, 1972), 44.

⁶ Burada cihat savaş karşılığı olarak düşünülmüştür. Ancak İslam düşüncesinde cihat kavramı bütünüyle sadece savaş karşılığı olarak kullanılmaz. Bilindiği gibi İslam'ı tüm insanlara açıklamak ve onların kabul etmesini sağlamak dini bir yükümlülüktür. Bu amaçla Müslüman olmayanlarla yapılan mücadeleler de cihat olarak kabul edilir. Kutsal olan bu mücadelede İslam'ın takip ettiği amaçlara barışçıl yollarla da ulaşılmaya çalışılır. Bu nedenle cihat sadece savaş olarak kabul edilmez. Kaldı ki yedinci yüzyılın başlarında ortaya çıkmış olan İslam'ı, uluslararası ilişkilerde savaşı mütad bir hal olmak üzere telâkki edişinden dolayı itham etmek haksızlıktır. İslam'a yöneltilen bu itham esasında doğru değildir. Zira İslâm savaşı hiçbir zaman mütad bir hal şeklinde görmemiştir. Nitekim Kur'an bu konuda şu açıklamayı getirmektedir. "*Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara âdil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever.*" (Mümtehine 60/8). Kur'an'da buna benzer pek çok ayet bulunmaktadır. Bu nedenle cihat her zaman savaş demek değildir.

⁷ Hallaf, *Siyasetü 'ş-Şer'iyye*, 90; Turnagil, *İslamiyet ve Milletler Hukuku*, 148.

şartlar altında savaşılabileceğini açıkça ortaya koymuştur. Bunları kısaca belirtecek olursak;

İlk olarak, İslam düşüncesinde savaş bir gaye değil, barışı sağlama vasıtasıdır (Nisa 4/90; Enfâl 8/61). İkinci olarak, İslam düşüncesinde savaş, bir milleti toptan yok etmek, bir ülkenin bütün imkânlarını imha etmek değildir. Düşmanın haksızlık yapmaktan vazgeçmesini sağlamaktır. Kur'an bunu açıkça vurgulamaktadır (Muhammed 47/4). Nitekim Hz. Peygamber'in, Medine'deki hayatının dokuz yılında düşmana karşı yaptığı tüm savaşlarda bu yolu izlediği görülmektedir.⁸ Yine İslam hukuku kaynaklarında yer alan bilgilere göre, askeri harekât esnasında ekili alanların, bağ ve bahçe gibi ziraat alanların tahrip edilmemesi, kadın, çocuk, yaşlı, din adamı ve diplomatlar gibi gayr-i muharip unsurlara zarar verilmemesi için azami gayretin gösterilmesi aynı gerçeği dile getirmektedir.⁹ Burada bir örnek olması itibarıyla Hz. Ebu Bekir'in Suriye bölgesine gönderilmek üzere Usame b. Zeyd ve onun komutasındaki orduya yaptığı konuşması dikkate değerdir. Hz. Ebû Bekir, Usame'yi ve askerlerini uğurlarken İslâm fetihlerinin ruhunu yansıtan bu önemli konuşmasında onlara Allah yolunda kâfirlerle savaşmayı, hainlik etmemeyi, sözünde durmayı, ganimet malına zarar vermemeyi, korkup çekinmemeyi, fesat çıkarmamayı, emirlere karşı gelmemeyi, çocukları, kadınları ve yaşlı insanları öldürmemeyi, meyve ağaçlarını kesmemeyi, yemek ihtiyaçları dışında koyun, sığır ve develeri boğazlamamayı, manastırlara çekilmiş kimselere dokunmamayı emretmiş ve kendilerine ikram edilen yemekleri Allah'ın ismini anarak yemelerini tavsiye etmiştir.¹⁰

Üçüncü olarak İslam'da savaş, yeryüzünde güven ve asayişin temin etme ve zulme uğrayanları kurtarma operasyonudur (Nisa 4/75; Enfâl 8/39; Şûrâ 42/42). Bu nedenle İslam'da kuvvete başvurma, mal-mülk elde etme ve şan-şöhret kazanma vasıtası yapılamayacağı gibi¹¹ "Dinde zorlama yoktur." (Bakara 2/256) ayetinde belirtildiği üzere insanların İslam dinine girmelerini sağlamaya yönelik bir zorlama unsuru olarak da kullanılamaz.

Bunların yanı sıra İslam'a göre savaş gerektiren ciddi sebeplerin de bulunması gerekir. İslam açısından savaş eylemine meşruiyet kazandıran sebeplerin ilki meşru müdafaadır. Kur'an'daki pek çok ayette yer alan anlamlara baktığımızda haksızlığa uğramanın meşru müdafa hakkını doğurduğu rahatlıkla

⁸ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları*, trc. Salih Tuğ, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972), 122.

⁹ Muhammed b. Ahmed es-Serahsi, *El-Mebsut* (Beirut, 1978), X/31.

¹⁰ Ebû Cafer M. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, (M. Ebû'l-Fadl İbrâhîm Nşr.), (Beirut, 1966), III/226-227.

¹¹ Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, trc. Kemal Kuşçu, (İstanbul: Nur Yayınları, 1979), 215.

anlaşılmaktadır (Bakara 2/190, 194; Hac 22/39). Hatta İslam, Nisa süresinde yer alan “Size ne oldu da Allah yolunda ve ‘Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!’ diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz.” (Nisa 4/75) ayetiyle de bu müdafaayı zorunlu kılmaktadır.¹²

İslam’da savaşı gerektiren bir diğer sebep de yaptırımdır. Buna göre uluslararası ilişkilerde antlaşmaları uygulayabilmek için savaşa başvurulabilir.¹³ Kur’an bu hususu da açıkça vurgulamıştır (Tevbe 9/12). Ayrıca müttefikini himaye etmek de İslam’da savaşı gerektiren sebeplerden sayılmıştır.¹⁴ Nitekim Hz. Peygamber, müttefiki Huzâa kabilesine saldıran Bekir oğullarına yaptığı anlaşma sebebiyle savaş açmıştır.¹⁵

Netice olarak İslam barış dinidir ve dünyanın barış içinde olmasını hedeflemiştir. Bu doğrultuda hukuki düzenlemeler getiren İslam, ulusların dostane ilişkiler içerisinde olmasını, anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları kuvvet kullanmadan çözmesini tercih etmiştir. Ancak son çare olarak savaşa başvurmayı da yasaklamamış, buna zaruret durumunda cevaz vermiştir.

1.3. Antlaşma

Uluslararası ilişkilerde uyulması gereken esaslardan biri de antlaşmadır. Devletler taahhüt ettikleri yükümlülükleri yerine getirmek zorundadırlar. Kur’an’da yer alan pek çok ayete göre İslam devleti, yaptığı antlaşmalara uymakla yükümlüdür. (Mâide 5/1; Tevbe 9/7; Nahl 16/91).¹⁶ Bu ayetlere baktığımızda bunlarda yer alan anlamların, gerek birey ve gerekse İslam devletinin yaptığı antlaşmalara bağlı kalmasını düzenlediği görülmektedir. İslam hukukçularının çoğu bu görüşü izah eden açıklamaları ile bilinmektedir.¹⁷ Buna göre İslam devleti diğer devletlerle yaptığı antlaşmalara ve bu antlaşmalarda alınan kararlara uymakla yükümlüdür. Müminlere karşı savaşmayan ve tarafsız kalan insanların haklarına saygı gösterir. Ancak

¹² Hamidullah, *İslam’da Devlet İdaresi*, 215.

¹³ Geniş bilgi için bk. İbnu'l-Kayyim el- Cezviyye, *Zâdü’1-Maâd* (Mısır, 1973).

¹⁴ Serahsi, *El-Mebcut*, X/85; Cezviyye, *Zâdü’1-Maâd*, II/75.

¹⁵ İbn Hişam, *Siretü’n-Nebevi*, thk. Mustafa es-Sika - İbrahim Ebyar (Beyrut, 1971), III /50.

¹⁶ *Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin...* (Mâide 5/1).

“...Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakıncalıdır sever.” (Tevbe 9/7).

“Antlaşma yaptığımız zaman, Allah’ın ahdini (Allah’a karşı verdiğiniz sözü) yerine getirin ve Allah’ı üzerinize şahit tutarak, pekiştirdikten sonra yeminleri(nizi) bozmayın...” (Nahl 16/91).

¹⁷ Geniş bilgi için bk. Ebu Bekr b. Mes’ud El-Kasan, *Bedâiyu’s Sanayi fi Tertibi’s Serâyi* (Beyrut, 1974), VII/9.

unutulmamalıdır ki, uluslararası ilişkilerde anlaşmalar daima karşılıklıdır. Karşı taraf resmen bozmadıkça, müminler de antlaşmayı bozamaz ve anlaşmaya uymak zorundadırlar. Benzer şekilde, karşı taraf birtakım hile ve desiselerle anlaşmayı bozmak için fırsat kolluyorsa, benzer davranışlarda bulunmaya müminler de hak kazanır. Diğer taraf mükellefiyetleri bozmadıkça İslam devletinin antlaşmaya hürmet göstereceği şüphesizdir.

Bu anlayış çerçevesinde Hz. Peygamber, Necran, Bahreyn ve Arabistan yarımadasını çevreleyen bölgelerde Müslim ve gayrimüslim birçok kavim ve devletle anlaşmalar yapmış, onlar bozmadıkça antlaşmaları bozmamış, onlara saygı göstermiş ve onlarla birlikte hareket etmiştir. İslam, düşmanlarıyla işbirliği yapan, anlaşmalarına uymayan veya bu antlaşmalarda kendi paylarına maddeleri ihlal edenlere karşı da askeri harekât başlatmıştır.

Gerek Kureyşliler ve gerek Yahudiler Hz. Peygamber ile barış antlaşması yapmışlardır, ancak antlaşmayı ilk bozan da kendileri olmuştur. Daima barışı hedeflediği için Hz. Peygamber'in bu amaçla yapmış olduğu bir anlaşmayı ilk bozan olduğuna dair kayıtlarda herhangi bir örnek görülmemektedir. Benzer şekilde bu tür antlaşmalarda hatırlanması gereken diğer bir husus da karşı tarafın ihanetleri ortaya çıkarsa ya da antlaşmanın müeyyidelerini çiğnedikleri görülürse artık onlarla herhangi bir antlaşmanın veya barışın olmadığını açıkça onlara bildirme şartıdır. Bu bağlamda İslam, gerekli olduğunda anlaşmayı bozma ile ilgili çok açık ve kesin bir kural koymakta ve Müslümanlara, anlaşmayı açıkça onların önüne atmayı emretmektedir.¹⁸

Hz. Peygamber, devletler ve kabileler arası politikasında bu prensibi esas almıştır. Sözelimi, Medineli Yahudilerin olaylarında, onlara karşılıklı mükellefiyetlerini ve antlaşmayla ilgili statülerini hatırlatmış ve onlara antlaşma şartlarını ihlal ettikleri her durumda bunu tekrarlamıştır. Yaptıkları antlaşmalara önem vermedikleri açıkça anlaşıldığı zaman Hz. Peygamber, onlara karşı harekete geçmiştir.¹⁹ Ancak bu kuralın bazı istisnaları da vardır. Şüphesiz karşı taraf antlaşmayı açıkça ihlâl ettiğinde antlaşma fesh olur. Bu durumda açık ve adil bir biçimde karşı tarafa antlaşmanın fesh olduğunu bildirmeye gerek yoktur. Çünkü karşı taraf davranışlarıyla antlaşmanın herhangi bir bağlayıcılığının kalmadığını açıkça göstermiştir. Burada belirleyici olan husus, taraflardan birinin, zihinlerde hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde antlaşmayı apaçık ihlal etmesidir. Buna ilişkin bir örnek, Kureyşle yapılan Hudeybiye antlaşmasında görülür. Kureyşliler, geçerli bir nedeni olmadan Müslümanların müttefiği olan Huzâa kabilesine saldırdılar ve onları acımasızca katlederek Hudeybiye antlaşmasının şartlarını çiğnediler. Bu

¹⁸ Ebu'l-Ala El-Mevdudi, *Tefhîmu'l Kur'an*, Trc. M. Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), II/179.

¹⁹ El-Mevdudi, *Tefhîmu'l Kur'an*, II/179.

nedenle Hz. Peygamber, antlaşmanın iptal olduğunu haber vermeye gerek duymadan onlara karşı askeri harekâta bulunmuştur.²⁰

Bu şekilde Hz. Peygamber kendi uygulamaları ile apaçık bir örnek göstermiştir. Buna göre karşı taraf bozmadıkça antlaşmalara saygı göstermek ve alınan kararlara uymak bir zorunluluktur. Aksi halde İslam devleti, ya bağlayıcılığı olan yeni bir antlaşma yapar ya da diğer gerekli tedbirleri alır.

2. Dış Politika

İslam Devleti'nin dış ilişkilerini Hz. Peygamber'in uygulamalarını da takip ederek iki kategoride toplamak mümkündür.

2.1. Müslüman Ülkelerin Birbirleriyle Olan İlişkileri

Renkleri, dilleri, ırkları farklı olmasına rağmen bütün Müslümanlar, iman ve kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlı bir ümmettir. Hiçbir coğrafi sınır, ulusal menfaat veya bağlılık onları bölemez, yardımlaşma ve dayanışma içinde olmalarını engelleyemez.²¹ Kur'an bunu açıkça vurgulamakta ve ayırım gözetmeksizin bütün müminleri manevi bir bağ ile birleştirmektedir: "...Müminler ancak kardeşirler..." (Hucurât 49/9). Başka bir ayette ise Kur'an bu kardeşliğin üstün bir dereceye sahip olduğunu da belirtmektedir (Haşr 59/9).

Allah'a inançları ve O'nun kanunlarına itaatlerinin doğal bir sonucu olarak iki Müslüman ülke arasındaki ilişkide barış esastır (Âl-i İmrân 3/103). Bu barış, ancak ülkelerden birinin İslam'ı reddetmesi (*irtidat*) durumunda bozulabilir. Eğer iki Müslüman ülke arasında bir anlaşmazlık varsa ve biri diğerine haksız bir biçimde saldırmışsa, diğer Müslüman devletler, ahlâkî ve hukuki açıdan onların aralarını bulmak, haksızlık eden ülkeye karşı diğerine yardım etmek, birtakım usullerle iki ülke arasında adaleti ve barışı tesis etmek zorundadırlar. Kur'an bunu açıkça emretmektedir (Hucurât 49/9-10).

Benzer şekilde Kur'an, hemen her bölümünde Müslümanların toplu hareket etmelerini ve her zaman yardımlaşma ve dayanışma içinde olmalarını teşvik etmekte ve birbirlerine kardeşlik şefkati ve merhameti ile davranmalarını istemektedir (Mâide 5/54; Fetih 48/29).

Bu bağlamda Hz. Peygamber de şunları söylemektedir:

"Bütün müminler tek bir parçadır..." (Buhârî, "Edeb", 27).

²⁰ El-Mevdudi, *Tefhîmu'l Kur'an*, II/179-180.

²¹ Geniş bilgi için bk. Luis Lamia- İsmail Râci el-Fârûkî, *İslâm Kültür Atlası*, trc. M. Okan - Zerrin Kibaroglu (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1991); Mehmet Emin Özafşar, *İslâm'a Giriş* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007).

“Birbirini sevmeye, birbirine merhamette, birbirine şefkette, müminlerin bir beden gibi olduğunu görürsün. Bir uzvu rahatsızlandığında, diğer uzuvları ateşlenerek, uykusuz kalarak ona katılır.” (Müslim, “Birr”, 66).

“İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmeyince de (gerçek) iman etmiş olmazsınız.” (Müslim, “İman”, 93).

Yukarıdaki ifadelerde yer alan anlamlara bakıldığında, İslam ülkelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde esas olan, hakkın, adaletin, sevginin, barışın ve yardımlaşmanın hâkim olmasıdır. İnanç ve gayelerinin bir olması, Müslüman ülkeler arasında muhabbet, dostluk ve güçlü bir uyum meydana getirir. Böylece birbirlerine karşı merhametli, şefkatli, nazik ve dertleri paylaşan gönülden dostlar hâline gelirler. Bu sayede toprakları, vatanları ne kadar ayrı, cinsleri, renkleri ve dilleri ne kadar farklı olursa olsun hepsi kardeş olduklarını hissederler. Eşi benzeri başka hiçbir toplumda görülmeyen bu kardeşlik hâli, İslam ümmetini diğerlerinden ayıran temel özelliklerdendir.²² İşte bu nedenle İslâm ümmeti, bir siyasî birlikteliğin ötesinde, çok daha köklü ve kalıcı bir toplumdur. Bu biyolojik bir birlik değildir; mukaddes bir birliktir; İnanç esaslıdır. Siyah, beyaz, sarı, kıvıllı bütün mensupları kardeştir. Onların zevkleri, kabulleri, idealleri, amaçları aynıdır. Aynı şey için yaşarlar, aynı şey için ölürlür.²³

2.2. Müslüman Ülkelerin Gayrimüslim Ülkelerle Olan İlişkileri

Müslümanların gayrimüslim ülkelerle olan ilişkilerini de anlaşmalı ve anlaşmasız gayrimüslim ülke olarak iki kategoride değerlendirebiliriz. İlkinde Müslüman bir devlet ile anlaşmalı gayrimüslim bir devlet arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin niteliği ve çerçevesi, bir antlaşmaya dayalı olarak belirlenir. Karşı taraf resmen bozmadıkça Müslüman devlet, hukuken antlaşmanın tüm şartlarına uymakla mükelleftir. Bu antlaşmada gayrimüslimlere ilişkin tanımlandığı şekliyle belirlenen hak ve ödevler, İslam devleti tarafından hürmetle karşılanıp güvence altına alınır. Nitekim Müslümanlar, Yermük savaşında Rumlara karşı büyük bir ordu toplayınca, kuvvetlerini aynı noktada bir araya getirebilmek için Şam’da fethedilen bütün şehirlerin savunmasını bırakmak zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah komutanlara yazdığı mektupta, zimmilerden aldıkları cizye ve haracın geri verilmesini ve onlara şöyle denilmesini emretmiştir:

²² Geniş bilgi için bk. M. Ali Hâşimî, *Kur’an ve Sünnete Göre Müslüman Toplumu*, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Risale Yayınları, 2005).

²³ Cemil Meriç, *Bu Ülke* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 179.

“Bu savaş gaailesinden dolayı sizlere yardım edemeyeceğiz ve sizleri koruyamayacağız. İşte bu nedenle sizden aldığımız malları da geri veriyoruz.”²⁴

Bunun üzerine komutanlar onlardan aldıkları cizyeyi geri vermişlerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi İslam, ahdin kutsallığı üzerinde önemle durur. Ahdin kutsallığı İslam kardeşliğinin mükellefiyetlerinden de üstündür. Kur'an'da bu konu açıkça belirtilmiştir (Enfâl 8/72). Bu bağlamda Kur'an, yardım istemeleri halinde ezilmiş ve haksızlığa uğramış kardeşlerine yardım etmeyi, İslam devletinin ve vatandaşlarının en büyük görevi olduğunu hatırlatmaktadır. Ancak bu durumda bile İslam devletinin uluslararası hukuka ve kabul edilen evrensel hukuk kurallarına riayet etmesi emrolunmuştur. Bu emir, İslam devletinin sınırları içinde yaşayan tüm Müslümanları bağlamaktadır.²⁵ Nitekim Hz. Peygamber, Hudeybiye antlaşmasının yapıldığı bir sırada zincirler içerisinde kendisine gelen ve yardım talep eden Ebû Cendel'i Kureyşlilere geri vermek zorunda kalmıştır.²⁶

Benzer şekilde Kur'an, Müslümanlara bir yönüyle kendileriyle antlaşmalı oldukları gayrimüslim bir ülkenin vatandaşının hata ile öldürülmesi durumunda diyet ücretinin onlara tazminat şeklinde verilmesini emrederken, diğer bir yönüyle de İslam'ın antlaşma yükümlülüklerine ne kadar büyük önem verdiğini açıkça ortaya koymaktadır (Nisa 4/92).

İkincisinde Müslüman devlet ile anlaşmalı olmadığı tüm gayrimüslim ülkelerle olan ilişkiler ve bu ilişkilerin niteliği ve çerçevesi, ortak menfaatleri ilgilendiren meselelerde dünyada barış, iyilik ve adaleti sağlayacak dostluk ve yardımlaşma esasları üzerine kuruludur. Kur'an'da buna ilişkin açık ifadeler bulunmaktadır (Mâide 5/2). Bu bağlamda Kur'an, İslâm devletinin diğer devletlerle olan ilişkilerinin eşitlik ve adalet esaslarını da ortaya koymaktadır (Mâide 5/8). Buna göre Kur'an, insan ilişkilerinde adaletin önemini vurgulamakta ve müminlerden gerek fert ve toplum olarak, gerekse ulusal ve uluslararası düzeylerde de adaletli davranmalarını, dost, düşman ayırımı yapmaksızın, insanlar arasında her zaman adaletle hükmetmelerini istemektedir (Hadid 57/25).

Kur'an'da yer alan bazı ayetlere baktığımızda Hz. Peygamber'in de hiçbir şekilde adaletten ayrılmaması emredilmiştir (Hadid 57/25). Bu itibarla İslam devletinin dış ilişkilerine yön veren temel prensip, devlet meselelerinde

²⁴ Ebu Yusuf, *Kitabü'l Harac* (İstanbul: Hisar Yayınları, 1973), 150.

²⁵ El-Mevdudi, *Tefhîmu'l Kur'an*, II/187-188.

²⁶ Hişam, *Siretü'n-Nebevi*, III/333.

Müslim ve gayrimüslimlerin bütünüyle eşit olmasıdır. Bu nedenle denilebilir ki, uluslararası ilişkilerde savaş ve barış hukukunda ayırım ve tahdit (*sınırlama*) gözetmeden, ilk olarak yabancı haklarını kabul edenler Müslümanlardır.²⁷ “İslam Devletinin temel hayat görüşü tüm kâinat ve insanların yaratıcısı ve Rabbi olan Allah’ın hükümlerine olduğu bütününe dini müsamaha ve adalet elzendir.”²⁸ Din, dil, düşünce, renk, ırk, sınıf gibi farklılıkları gözetmeyen İslam, bu bağlamda insanlara eşit statü vermiş, evrensel insan hakları anlayışını ortaya koymuştur (Nisa 4/1; En’am 6/98; Hucurât 49/13). Başka bir ifade ile İslam’da insanın evrensel bir kategori olarak ortak kökeni (tek bir nefisten yaratıldığı), eşit hak ve imtiyazlara sahip olduğu gerçeği hiç bir şüpheye mahal vermeden açıkça belirtilmiştir (Bakara 2/213; Yunus 10/19). Buna göre İslam, insanlığın aslında tek bir nesep ve topluluk olduğu evrensel zeminini oluşturduktan sonra, onları, Allah’ın evrensel çağrısına, aralarındaki ırk ve dil farklarını ortadan kaldıran, evrensel sevgi, hoşgörü ve kardeşlik duyguları yerleştiren peygamberlerin cihan şümül çağrısına davet etmektedir (Sebe’ 34/28; Enbiyâ 21/107; Rûm 30/22). Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda İslâm’ın, insanları muhatap alırken farklılıklarını gözetmediği ve onlara, sosyal, siyasal açıdan tamamen eşit statüler verdiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

İslam, Kur’an ve sünnetin ışığında uluslararası ilişki ve dış politikada uyulması gereken esasları belirlemiştir. Bu bağlamda İslam barış dini olduğu için daima dünyanın barış içinde olmasını hedeflemiş ve bu doğrultuda hukuki düzenlemeler getirmiştir.

Ulusların dostane ilişkiler içerisinde olması, İslam’ın en başta gelen gayesi olmuştur. Bu sebeple, uluslararası anlaşmazlık ve uyuşmazlıkları kuvvet kullanmadan çözmeyi tercih etmiştir. Ancak son çare olarak savaşa başvurmayı da yasaklamamış, fakat buna zaruret durumunda cevaz vermiştir.

Öte yandan İslam Devleti’nin dış ilişkilerini Hz. Peygamber’in uygulamalarını da takip ederek, Müslüman ülkelerin birbirleriyle ve gayri Müslim ülkelerle olan ilişkileri şeklinde iki kategoride toplamak mümkündür. Buna göre Müslüman ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde bütün Müslümanlar, iman

²⁷ Uluslararası hukuki düzenlemelerin 16. yüzyılda başladığı ve yalnız Hristiyan milletlere ait olduğu düşüncesi tartışmaya açık bir konudur. Nitekim 8. yüzyılda eş-Şeybani’nin (ö. 805) bu konuda eser verdiği bilinmektedir. Hatta eserleri bize kadar ulaşmamış olmakla birlikte Ebu Hanife (ö. 767) bu alanda eser kaleme almış ve bu alanda ders okutmuştur. Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1982), 19-21.

²⁸ Muhammed Hamidullah, *Serahsi’nin Devletler Umumi Hukukundaki Hissesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965), 15.

ve kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlı bir ümmettir. Hiçbir coğrafi sınır, ulusal menfaat veya bağlılık onları bölemez, yardımlaşma ve dayanışma içinde olmalarını engelleyemez.

Müslümanların gayrimüslim ülkelerle olan ilişkileri de anlaşmalı ve anlaşmasız gayrimüslim ülke olarak iki kategoride toplanabilir. İlkinde Müslüman bir devlet ile anlaşmalı gayrimüslim bir devlet arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin niteliği ve çerçevesi bir antlaşmaya dayalı olarak belirlenir. Karşı taraf resmen bozmadıkça Müslüman devlet, hukuken antlaşmanın tüm şartlarına uymakla mükelleftir. Bu antlaşmada gayri Müslimlere ilişkin tanımlandığı şekliyle belirlenen hak ve ödevler, İslam devleti tarafından hürmetle karşılanıp güvence altına alınır.

İkincisinde ise Müslüman devlet ile anlaşmalı olmadığı tüm gayrimüslim ülkelerle olan ilişkiler ve bu ilişkilerin niteliği ve çerçevesi, ortak menfaatleri ilgilendiren meselelerde dünyada barış, iyilik ve adaleti sağlayacak dostluk ve yardımlaşma esasları üzerine kuruludur.

Kaynakça

Ansary, Sabri Şakir *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1958.

Cezviyye, İbnu'l-Kayyim. *Zâdü'l-Maâd*. Mısır, 1973.

Ebu Yusuf, *Kitabü'l Harac*. İstanbul: Hisar Yayınları, 1973.

Fârûkî, İsmail Râci - Luis Lamia. *İslâm Kültür Atlası*. Trc. M. Okan - Zerrin Kibaroglu. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1991.

Hallaf, Abdulvehhab. *Siyasetü 'ş-Şer'iyye*. Kahire, 1931.

Hamidullah, Muhammed. *H. Peygamberin Savaşları*. Trc. Salih Tuğ. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972.

Hamidullah, Muhammed. *İslam'da Devlet İdaresi*. Trc. Kemal Kuşçu. İstanbul: Nur Yayınları, 1979.

Hamidullah, Muhammed. *Serahsi'nin Devletler Umumi Hukukundaki Hissesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.

Hâşimî, M. Ali. *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Toplumu*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Risale Yayınları, 2005.

İbn Hişam. *Siretü'n-Nebevi*. Thk. Mustafa es-Sika - İbrahim Ebyar. Beyrut, 1971.

Kasan, Ebu Bekr b. Mes'ud *Bedâiyu's Sanayi fi Tertibi's Serâyi*. Beyrut, 1974.

- Meray, Seha L. *Devletler Hukukuna Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Meriç, Cemil. *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Mevdudi, Ebu'l-Ala. *Tefhîmu'l Kur'an*. Trc. M. Han Kayani vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Özafşar, Mehmet Emin. *İslâm'a Giriş*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Özel, Ahmet. *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1982.
- Serahsi, Muhammed b. Ahmed *El-Mebcut*. Beyrut, 1978.
- Taberî, Ebû Cafer M. *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mulûk*. Nşr. M. Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Beyrut, 1966.
- Turnagil, Ahmet Reşit. *İslamiyet ve Milletler Hukuku*. İstanbul: Sebil Yayınları, 1972.
- Yakıt, İsmail. *Hız. Peygamberi Anlamak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2010.

